

Ekspertna grupa IFJ za slobodne novinare

Bruxelles, 25.-26. rujan 2006. godine

Izveštaj o stanju u slobodnom novinarstvu u Hrvatskoj

Na području Hrvatske djeluje oko 4000 novinara od kojih su trećina slobodni novinari. Organizirani su u dvije organizacije – Hrvatsko novinarsko društvo, s oko 3500 i Sindikat novinara Hrvatske, s oko 3000 članova.

Praksa je poslodavaca u Hrvatskoj da slobodnim novinarima smatraju one kolege s kojima potpišu ili ne potpišu ugovor o autorskom djelu pa im samim tim isplate ili ne isplate zarađeni novac. Takozvani slobodni novinari nemaju ista prava kao zaposleni novinari – nemaju plaćen prekovremeni rad, rad praznikom, ne primaju naknadu za godišnji odmor itd. S druge strane takozvani slobodni novinari imaju ista zaduženja kao i zaposleni u medijskoj kući. Od njih poslodavci također očekuju da sjede u redakciji od devet do pet, budu na raspolaganju 24 sata pa i vikendom, rade prema njihovim nalogima, na njihovoj opremi i obrađuju zadatke koje su im oni naložili da obrade. Ideje samih takozvanih slobodnih novinara urednički kolegij medijske kuće može i ne mora prihvatiti. Ti novinari su puno manje plaćeni nego njihove stalno zaposlene kolege, a nerijetko se događa da im se njihov rad uopće ne plati pa honorare moraju potraživati sudskim putem.

Cijenu rada ne postavlja novinar nego poslodavac. Budući da je u Hrvatskoj ekonomska situacija vrlo loša, novinari sve češće pribjegavaju sistemu „bolje išta nego ništa“ pa se ni ne usuđuju postaviti svoju cijenu rada. Onima koji to pokušaju poslodavci zahvaljuju na suradnji smatrajući ih preskupima. Često poslodavce čak ne zanima ni kvaliteta rada ni medijska sloboda pa možemo reći da se na taj način i taj dio novinarske profesije spušta na najnižu razinu. Dakle, novinarska profesija je u potpunosti ponižena, a slobodni novinar u Hrvatskoj ni po čemu nije slobodan.

Ukazujući na situaciju na terenu, Sindikat novinara Hrvatske je 2001. godine od Inspekcije rada zatražio da krene u akciju i zakonski onemogućiti poslodavce da iskorištavaju novinare kao jeftinu radnu snagu tražeći da im ponude ugovore o radu na određeno ili neodređeno vrijeme. Te akcije su jednim dijelom urodile plodom, jer je veliki broj kolega zaposlen. Međutim, poslodavci su od novinara zatražili da uđu u porezni sustav po kojem slobodni novinari sami sebi plaćaju poreze, mirovinsko i zdravstveno osiguranje kao samostalni poduzetnici.

Što se je u tom slučaju promijenilo? Poslodavci su sa sebe skinuli teret koji bi oni morali podnijeti da zaposle nekog novinara, a odnos prema samom novinaru je ostao isti. Novinari i dalje moraju boraviti u redakcijama od devet do pet, raditi ono što urednici od njih zatraže, na opremi medijske kuće u kojoj jesu i po cijeni koju im ta medijska kuća odredi. Dakle, i dalje su sve samo ne slobodni novinari. U slučaju da zatraže drugačije uvijete ili postavu određenu cijenu rada njihova suradnja također često biva odbijena. Njihova primanja su toliko mala da jedva mogu platiti mirovinsko i zdravstveno osiguranje, pa im malo ostaje za preživljavanje.

Stoga, sistem slobodnog novinarstva u Hrvatskoj ne funkcionira, osim u iznimnim slučajevima. Takvih iznimki, zaista pravih freelancera, u Hrvatskoj je možda dvadesetak. Ostali su prisilni slobodni novinari, dakle oni koji rade bez ugovora o radu. Nedavno je grupa freelancera osnovala i Društvo slobodnih novinara Hrvatske. Riječ je o iskusnim novinarima koji imaju utjecajne izvore, zbog čije pomoći nerijetko i vrlo dobro zarađuju, te im odgovara mogućnost ulaska u porezni sustav kojega

stotine drugih kolega smatraju teretom na koji su prisiljeni. Društvo slobodnih novinara osnovano je prije dva mjeseca i to paralelno s Hrvatskim novinarskim društvom koje postoji od 1910. godine. HND se još nije izjasnio o njihovoj postojanosti. Ali, i prije je bilo pokušaja osnivanja paralelnih novinarskih društava – no bez uspjeha.

Pored svega navedenoga sistem u kojem novinar "sam sebe zapošljava" još uvijek nije najbolje pravno reguliran pa uz sve navedene probleme kolege imaju i niz drugih pravnih neriješenosti. Oni koji i pokušaju raditi po pravilima slobodne novinarske profesije susreću se s nizom problema na terenu, jer teško dolaze do informacija. Pojam slobodni novinar je u Hrvatskoj još uvelike nedefiniran, pa ukoliko ne zastupate određenu medijsku kuću teško dolazite do informacija. Medijske kuće, pak, da bi se riješile obveza prema novinarima sve ih češće prisiljavaju da se registriraju kao "samostalni poduzetnici" i uđu u famozni RPO (Registar poreznih obveznika). Većina tih "novinarskih poduzetnika" ne zaradi dovoljno ni da plati obvezne doprinose (oko 200 eura).

S obzirom na navedeno gotovo svaki kolega, koji se nalazi u bilo kojem obliku takozvanog slobodnog novinarstva u Hrvatskoj, teži zaposlenju u nekoj od medijskih kuća, a slobodno novinarstvo smatra prisilnim oblikom neformalnog rada u kojem gotovo sve gubi, a jako malo dobiva. Većina njih zbog nemogućnosti plaćanja obveza prema državi na kraju izlazi iz tog poreznog sustava, pa opet postaju potpuno nezaštićeni.

Nedavno sam sudjelovala na seminaru u Beogradu na kojem su se okupili slobodni novinari s područja bivše Jugoslavije i iz Bugarske, pa mogu reći da je situacija u tim državama još gora, osim Slovenije u kojoj je situacija slična Hrvatskoj. Uostalom, ta tržišta su vrlo mala da bi na njima mogli opstati toliki slobodni novinari čiji broj stalno raste. Stoga smatram da slobodno novinarstvo na ovom geografskom području još dugo neće zaživjeti kao profesija kakva bi trebala biti. Pravi izlaz vidim u zapošljavanju novinara, jer ugovor o radu ipak jamči određena radna prava i profesionalnu zaštitu. Sve drugo unosi nered u novinarsku profesiju, smanjuje cijenu rada i ponižava novinare koji zbog nesigurnosti radnog angažmana ne mogu imati ni istinsku profesionalnu slobodu. Takozvani status slobodnih novinara zapravo je sredstvo poslodavca kojim štedi na cijeni rada i oslobađa se obveza prema novinarima.

Zdravka Sever